

УДК 378:316.77

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-5(336)-162-167

Швирка Вікторія Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри педагогіки
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.
vshvyrka@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6954-4661>

Лисогор Ася Ігорівна,

магістрантка спеціальності «Освітні, педагогічні науки»
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.
asjalysogor@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7822-8297>

**СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ
ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ КОМУНІКАЦІЇ СТУДЕНТІВ
У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Однією і найважливішою складовою в сучасному суспільстві є формування системи освіти, здатної випустити зі стін закладу вищої освіти нову генерацію фахівців, підготовлених для здійснення всіх перетворень в соціальній сфері. Метою такої педагогічної системи стає формування у студентів здатності ефективно застосовувати знання та вміння на практиці при правильній побудові їх комунікативної готовності до майбутньої професійної діяльності.

Комунікативна культура особистості, як найважливіший прояв її життєдіяльності, і питання самореалізації людини в спілкуванні завжди були в центрі уваги психолого-педагогічних наук.

Питанням щодо комунікативної взаємодії, виховання та формування культури комунікації особистості студента, психолого-педагогічним аспектам комунікативної підготовки студентів, педагогічним умовам формування комунікативних умінь і комунікативної культури особистості присвячені праці С. Амеліної, Н. Волкової, К. Галацина, В. Грехнева, І. Комарової, С. Мусатова, С. Ольховецького, Л. Паламар, Л. Петровської, В. Полторацької, В. Тернопільської та ін. Проведений аналіз філософської, культурологічної, психологічної і педагогічної літератури дав змогу констатувати, що комунікація – це основний інструмент соціальної інтеграції людини у світі, універсальне знаряддя адекватного спілкування й рівноправної продуктивної взаємодії, засіб налагодження контактів, досягнення взаєморозуміння, миру й прогресу.

Мета статті полягає у виявленні стану комунікативної культури

студентів та подальшого її удосконалення.

Під культурою комунікації ми розуміємо прояв, відповідних культурним нормам суспільства, комунікативних якостей особистості при спілкуванні; знань особливостей процесу комунікації даного суспільства; умінь і навичок адекватної комунікативної поведінки в різних ситуаціях вербального і невербального спілкування.

Виховання культури комунікації студентів розглядається нами як невід'ємна частина загального процесу професійного становлення майбутнього фахівця. Виходячи з вищевикладеного, під вихованням культури комунікації студентів ми розуміємо цілеспрямований педагогічний процес формування якостей особистості, що виражаються в наявності сукупності об'єктивних уявлень і знань про професійно-педагогічну комунікацію, її культурні форми, що реалізується через уміння, навички і моделі комунікативної поведінки, що сприяють ефективному взаєморозумінню учасників вербального і невербального спілкування.

Для вивчення стану культури комунікації студентів ЗВО був проведений педагогічний експеримент на базі ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». В експерименті приймала участь група здобувачів вищої освіти, загальна кількість яких склала 59 студентів 3-4 курсів спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» віком від 21 до 25 років.

Першим критерієм сформованості культури комунікації студентів було визначено когнітивний, який характеризується таким показником: знання про комунікацію, культуру комунікації, види спілкування, невербальне спілкування, вербальний і невербальний етикет та ін. Наступним критерієм сформованості культури комунікації студентів визначено мотиваційний, який у свою чергу констатувався такими показниками: наполегливість в розвитку своєї культури комунікації; схильність до мовленнєвої рефлексії. Останнім критерієм було обрано діяльнісний, що характеризується такими показниками: вправність у доборі стратегій і тактик спілкування; вправність у володінні експресивно-емоційними засобами мови для досягнення запланованого результату; навички спілкування, комунікації відповідно до мовленнєвої ситуації; застосування вмінь використовувати обрані засоби для досягнення комунікативної мети. Окреслені критерії і показники виступили підґрунтям для виокремлення рівнів сформованості культури комунікації студентів: високий, середній, низький.

За даними проведеного дослідження за когнітивним критерієм на високому рівні знаходяться 16,9% групи, середній рівень показали 47,5% студентів, низький рівень виявлено у 35,6% групи. За мотиваційним критерієм на високому рівні знаходяться 45,7% студентів, середній рівень показали 27,1% досліджуваних, низький рівень виявлено також у 27,1% студентів. За діяльнісним критерієм на високому рівні знаходяться 20,3% групи, середній рівень показали 32,2% студентів, низький рівень було виявлено у 47,4%.

Анкетування студентів показало, що обізнаність студентів з розумінням поняття «комунікативна культура» є неоднорідною і свідчить лише про елементи знання. До найбільш значущих факторів формування комунікативної культури студенти віднесли: середовище спілкування, освіти і навчання, виховання в сім'ї. Студенти не визнають заклади вищої освіти основними інститутами продукування комунікативної культури у молоді. Аналізуючи відповіді на запитання анкети щодо причини недотримання норм спілкування, зауважено низьку здатність до саморегуляції в процесі спілкування, обмаль знань про зміст, роль та значення етикету в житті людини.

Отже, в ході діагностики було з'ясовано, що лише третина студентів має достатній комплекс знань у контексті їх вправного застосування в мовленнєвій діяльності, проявляють наполегливість в розвитку своєї культури комунікації, мають схильність до мовленнєвої рефлексії, але тільки 20,3% студентів вміють застосовувати стратегії і тактики спілкування; володіють експресивно-емоційними засобами мови для досягнення запланованого результату, навичками спілкування, комунікації відповідно до мовленнєвої ситуації; застосовують вміння використовувати обрані засоби для досягнення комунікативної мети.

На основі аналізу літературних джерел, нормативних матеріалів, а також проведеного дослідження виявлено та обґрунтовано комплекс педагогічних умов, що забезпечує ефективність виховання культури комунікації студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти:

- освітній процес здійснюється на основі суб'єкт-суб'єктних відносин учасників освіти з орієнтацією на гуманістичну спрямованість спілкування;
- процес виховання культури комунікації проходить з використанням інтерактивних технологій;
- використовувані активні форми, методи і зміст навчання адекватно відображають зміст і структуру комунікативної діяльності майбутнього фахівця.

У нашому дослідженні ми виділили три послідовні етапи виховання культури комунікації: адаптаційний, базовий, просунутий.

Основна мета першого етапу – формування у студентів уявлення про те, що таке культура комунікації як життєве явище які компоненти складають основу даної культури. Студенти цілеспрямовано приходять до думки, що без знання про те, що таке культура комунікації, неможливою є ніяка спільна комунікативна діяльність. Це досягається шляхом впровадження в освітній процес таких освітніх компонентів як «усна й письмова комунікація та академічна культура», «Культура мовлення» та окремих тем в робочі програми навчальних дисциплін, наприклад, «Педагогіка з основами педагогічної майстерності». При цьому матеріал зорієнтований на отримання даної інформації, вироблення пізнавальної активності в освітньому процесі.

Другий етап передбачає формування у студентів комунікативної мотивації, стійкої мотивації до продуктивної співпраці з метою досягнення взаєморозуміння з суб'єктами спілкування, формування ціннісного ставлення до спілкування, його культурних форм, усвідомлення цінності культури комунікації для особистості майбутнього фахівця і соціуму. На даному етапі здійснюється використання отриманих знань в навчальних ситуаціях, максимально наближених до ситуацій реального спілкування. Це, в свою чергу, передбачає внесення змін і доповнень у зміст робочих програм, застосування активних форм і методів навчання.

Основною метою третього етапу є розвиток, закріплення, а також самостійне вдосконалення отриманих знань, комунікативних умінь і навичок в ході спеціально організованого заняття за вибором. Даний етап передбачає практичне використання умінь і навичок в галузі культури комунікації в ситуаціях ділового спілкування на заняттях.

Кожен з перерахованих етапів підготовки спирається на досягнення попереднього. Тому для реалізації завдань підготовки необхідна послідовна зміна етапів в рамках цілісного освітнього процесу.

Процес виховання культури комунікації студентів в освітньому процесі закладу вищої освіти включає наступні блоки: цільовий, організаційно-діяльнісний, оціночна-результативний.

Цільовий блок відображений в спеціальних документах (законах, освітніх програмах та ін.), в яких викладаються державні вимоги до освіченості випускників, а також встановлюються змістовні критерії визначення досягнутого випускником рівня освіченості.

Організаційно-діяльнісний блок визначається раніше визначеними педагогічними умовами та змістом, методами, формами і принципами організації процесу виховання культури комунікації майбутніх молодих фахівців.

Оціночна-результативний блок представлений рівнями культури комунікації студентів, визначених на основі виділених нами критеріїв і показників культури комунікації. Прогностичний потенціал виражається в результаті підвищення рівня культури комунікації студентів.

Реалізація використання інтерактивних технологій передбачає впровадження циклу тренінгів «Теорія і технологія формування культури комунікації майбутнього фахівця». Використання системи комунікативних ситуаційних задач, соціально-психологічного тренінгу сприяє виробленню навичок аналізу ситуації, розвитку навичок емоційної і поведінкової саморегуляції в складних ситуаціях професійної діяльності, оволодінню професійна значущими комунікативними вміннями та формами поведінки, такими як – експресивність, уміння управляти контактом, вільне володіння необхідним репертуаром соціально-психологічних ролей, виробленню вмінь орієнтування в соціально-психологічних процесах у групі з метою управління цими процесами, розвитку навичок емпатії та адекватної соціальної перцепції.

Мета тренінгів – ознайомити студентів із базовими положеннями теорії та технології тренінгу та шляхом участі в практичних заняттях сформувати у них навички самопізнання, самовдосконалення, формувати професійну комунікативну компетентність.

Отже, вважаємо що здійснення освітнього процесу на основі суб'єкт-суб'єктних відносин учасників освіти з орієнтацією на гуманістичну спрямованість спілкування; використання інтерактивних технологій та активних форм можуть бути ефективними умовами процесу виховання культури комунікації студентів в освітньому процесі ЗВО.

Список використаної літератури

1. Берегова О. М. Культура та комунікація: дискурси культуротворення в Україні в XXI столітті: монографія. Київ: Інститут культурології АМУ, 2009. 184 с. **2. Когут І. В.** Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2015. 250 с. **3 Козак Т. Б.** Особливості комунікативної культури студентів вищих навчальних закладів. *Український смисл*. 2011. №1. С. 137–143.

References

1. Berehova, O. M. (2009). *Kultura ta komunikatsiia: dyskursy kulturotvorennia v Ukraini v XX stolitti* [Culture and communication: discourses of cultural creation in Ukraine in the XXI century]. Kyiv: Instytut kulturolohii AMU [in Ukrainian]. **2. Kohut, I. V.** (2015). *Formuvannia profesiina-pedahohichnoi komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia* [Formation of the future teacher's professional and pedagogical communicative competence]. *Candidate's thesis*. Poltava: Poltav. nats. ped. un-t im. V. H. Korolenka [in Ukrainian]. **3. Kozak, T. B.** (2011). *Osoblyvosti komunikatyvnoi kultury studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv* [Features of communicative culture of higher educational institutions' students]. *Ukrainskyi smysl – Ukrainian meaning*, 1, 137-143 [in Ukrainian].

Швирка В. М., Лисогор А. І. Стан та перспективи удосконалення виховання культури комунікації студентів у закладі вищої освіти

В статті розкрито реальний стан та перспективи виховання культури комунікації здобувачів вищої освіти в освітньому процесі ЗВО, яка розглядається як невід'ємна частина загального процесу професійного становлення майбутнього фахівця. Представлено результати вивчення реального стану культури комунікації студентів на основі когнітивного, мотиваційного та діяльнісного критеріїв. Запропоновано педагогічні умови виховання культури комунікації студентів ЗВО. Представлено етапи реалізації педагогічних умов: адаптаційний, базовий, просунутий, які покликані сформувати знання особливостей процесу комунікації, уміння і навички адекватної комунікативної поведінки в різних ситуаціях вербального і невербального спілкування.

Ключові слова: культура комунікації, культура комунікації студентів, педагогічні умови виховання культури комунікації студентів.

Швирка В., Лисогор А. Состояние и перспективы совершенствования воспитания культуры коммуникации студентов в учреждении высшего образования

В статье раскрыто реальное состояние и перспективы воспитания культуры коммуникации соискателей высшего образования в образовательном процессе УВО, которая рассматривается как неотъемлемая часть общего процесса профессионального становления будущего специалиста. Представлены результаты изучения реального состояния культуры коммуникации студентов на основе когнитивного, мотивационного и деятельностного критериев. Предложены педагогические условия воспитания культуры коммуникации студентов УВО. Представлены этапы реализации педагогических условий: адаптационный, базовый, продвинутой, которые призваны сформировать знания особенностей процесса коммуникации, умения и навыки адекватного коммуникативного поведения в различных ситуациях вербального и невербального общения.

Ключевые слова: культура коммуникации, культура коммуникации студентов, педагогические условия воспитания культуры коммуникации студентов.

Shvyrka V., Lysohor A. The State and Outlooks of Improving the Education of the Culture of Communication of Students in a Higher Education Institution

The article discloses the real state and prospects of the education of culture of communication of doctoral candidates for higher education in the educational process of an institution of higher education, which is considered as an integral part of the overall process of professional development of a future specialist. The results of the research of real state of students' culture of communication on the basis of cognitive, motivational and activity criteria are presented. The pedagogical conditions of education of communication culture of an institution of students of higher education are suggested. The stages of the implementation of pedagogical conditions are presented: adaptational, basic, advanced, which are designed to form knowledge of the characteristics of the communication process, skills and abilities of adequate communicative behavior in various situations of verbal and non-verbal communication.

Key words: culture of communication, students' culture of communication, pedagogical conditions of education of students' culture of communication.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2020 р.

Прийнято до друку 27.11.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.